

Мирјана М. Чутовић*

Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет у Ужицу

РАЗВИЈАЊЕ СОЦИЈАЛНЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ ПОСРЕДСТВОМ ТУМАЧЕЊА БАСНЕ У НАСТАВИ

Апстракт: У контексту разредне наставе у педагошкој теорији и пракси развијени су бројни методички приступи у функцији унапређивања социјалне интелигенције ученика, а посебно место припада стваралачком приступу у тумачењу књижевних дела. С обзиром на дидактичке вредности басне као књижевног жанра у раду су анализирани и истражене могућности унапређивања социјалне интелигенције ученика посредством стваралачког методичког поступка у тумачењу басни.

Циљ овог истраживања је да се установи да ли стваралачки поступак тумачења басни, у оквиру наставе српског језика, у млађим разредима основне школе, унапређује развој социјалне интелигенције ученика у зависности од њиховог општег школског успеха. Истраживање је спроведено методом педагошког експеримента са паралелним групама на узорку ($N = 82$) који је одабран из популације ученика четвртог разреда основних школа у Републици Србији. У експерименталној групи су реализована континуирана вежбања у анализирању басни. Резултати истраживања показују да стваралачки приступ тумачењу басни у значајној мери унапређује социјалну интелигенцију ученика млађег школског узраста, али да социјална интелигенција ученика није детерминисана општим успехом ученика.

Кључне речи: *развој социјалне интелигенције, басна, ученици млађег школског узраста, школски успех.*

УВОД

Васпитнообразовни рад школе представља основно питање целокупног развоја и напредовања ученика. Веома је важно користити ресурсе школе како би се континуирано радило на успостављању и одржавању позитивних социјалних односа (Allodi, 2010, према: Дуčić и Кађаџа, 2015), као и развијању хуманистичких вредности и људских квалитета личности ученика (Стаматовић и Милошевић, 2017). Поштујући циљеве и задатке савремене школе који се одnose на образовање и васпитање личности детета у интелектуалном, социјалном, емоционалном и моралном развоју, следи и ангажовање наставника да се

* mirjana.cutovic3@gmail.com

ученици што целовитије интегришу у друштвену средину. Социјална интелигенција, односно схватање односа међу људима, као и добро сналажење у међуљудским односима један је од значајних услова успешног интегрисања појединца у данашњем друштву. Школа као једно од првих и најважнијих „места где се стварају, развијају и увежбавају међуљудски односи” (Vuĳubašić-Kuzmanović, 2012: 46), може допринети и освешћивању основних заједничких вредности друштва, а као микросистем шире друштвене заједнице, са својим квалитетом школског живота ученика, школа представља важан елемент школовања сваког ученика. У циљу стварања позитивне друштвене средине у образовним установама, у стручној литератури се, у току претходних деценија, бележи значајан пораст заинтересованости за унапређењем социјалне интелигенције ученика (Gol-Guven, 2017; Clayton et al., 2001, према: Vidaković i Davidović-Rakić, 2014; Jennings & Greenberg, 2009; Jones & Bouffard, 2012).

Настава књижевности заузима значајно место у наставној комуникацији и један је од релевантних чинилаца који обликују и усмеравају ученичку комуникацију са књижевним делом (Пурић, 2013). Успешност наставе књижевности огледа се у успостављању веза између књижевних текстова и интересовања ученика (Kauffman, 2005, према: Пурић, 2013). Књижевни текстови подстичу и негују ученичке способности, проширују домен учења (Havelka, 1978), утичу на развој позитивних особина личности и доприносе хуманизовању и социјализацији ученика (Николић, 1992), пружају могућности за интегрални развој ученика кроз неговање комуникационих способности (Stojanović, 2014: 429), и представљају дидактичко средство у функцији подстицања развоја социјалне интелигенције ученика (Златковић, 2010).

У оквиру теоријског приступа анализирана су појмовна одређења социјалне интелигенције и сродних термина; као и значај стваралачког приступа тумачењу басни у развоју социјалне интелигенције ученика у светлу досадашњих теоријских и емпиријских сазнања.

РАЗЛИЧИТИ ПРИСТУПИ У ДЕФИНИСАЊУ СОЦИЈАЛНЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ УЧЕНИКА

Не постоји једнозначно одређење социјалне интелигенције ученика иако су поједини приступи у дефинисању и разумевању социјалне интелигенције постали општеприхваћени код већине аутора. Торндајк (Thorndike, 1920) социјалну интелигенцију одређује као способност особе да изврши задатке који се тичу међуљудских односа, као и могућност да се мудро реагује у интерперсоналним односима. Слично Торндајку, и Вучић (Vučić, 1989) под социјалном интелигенцијом подразумева способност процењивања односа између људи, разумевање поступака људи, као и процењивање реаговања на поступке других људи и преузимање иницијативе у социјалним односима. Већина истраживача (Vučić, 1989; Goleman, 2007; Doğan & Eryılmaz, 2014; Zlatić i Bjekić, 2007; Trebješenin, 2004; Frankovský & Birknerová, 2011) социјалну интелигенцију

сматрају способношћу појединца да адекватно разуме и процени сопствено понашање, као и понашање других људи. Социјална интелигенција игра значајну улогу у процесу социјализације, професионалном развоју појединца у савременом друштву. Ајзенк и Барет (Eysenck & Barrett, 1985) су социјалну интелигенцију посматрали са аспекта културе указујући на утицај социокултурних услова у тумачењу и разумевању способности људи и њиховом прилагођавању потребама друштва. Форд и Тисак (Ford & Tisak, 1983) су дефинисали социјалну интелигенцију као групу менталних способности повезаних с обрадом друштвених информација за успешно решавање проблема. Они су указали да се социјална интелигенција развија у друштвеном окружењу. На тај начин социјална интелигенција обухвата знања, вештине и способности појединца да разуме и изгради ефективне социјалне интеракције са другим људима. Брислин и сарадници (Brislin et al., 2006) дефинисали су социјалну интелигенцију као посебну способност интеракције у групи, са познавањем и поштовањем одређених социјалних правила друштвеног живота. Уобичајено, истраживачи социјалну интелигенцију посматрају као способност за адекватно поступање у међуљудским односима (Doğan, Eryılmaz, 2014; Frankovský & Birknerová, 2011; Weis & Süß, 2007) и одређују је као вишедимензионалну способност (Goleman, 2007; Lee et al., 2000; Posavec, 2010; Wong et al., 1995).

Различити приступи у дефинисању појма социјалне интелигенције у значајној мери одређују могућности истраживања поменутог феномена. Сагледавајући социјалну интелигенцију ученика са дидактичкометодичког аспекта у контексту наставе српског језика, у раду се пошло од одређења социјалне интелигенције као способности појединца да на основу друштвено и културно прихваћених ставова правилно процењује, поступа и предвиђа сопствена понашања, као и да адекватно учествује у интерперсоналним односима. У истраживачком делу рада социјална интелигенција је операционализована као ученичко схватање социјалних односа, а обухвата разумевање међуљудских односа, као и ставове ученика о одређеним мотивима људског понашања.

ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА О СОЦИЈАЛНОЈ ИНТЕЛИГЕНЦИЈИ УЧЕНИКА

Досадашња истраживања (Bodnar & Bodnar, 2018; Burger, 2010; Jose et al., 2005; Petroska-Beška, 1990; Pinto et al., 2013, 2014, 2015; Vučić, 1970, 1981) показују да се способности деце у домену социјалне интелигенције могу развијати.

Истраживањем које су спровели Боднар и Боднар (Bodnar & Bodnar, 2018) утврђено је да развијеност социјалне интелигенције представља услов за успех како у друштвеној адаптацији, тако и у интерперсоналној интеракцији. Пинто и сарадници (Pinto et al., 2014) су испитивали перцепције португалских ученика о сопственој социјалној интелигенцији с обзиром на узраст. Резултати истраживања указују на статистички значајне разлике између три разреда. Истраживања која су вршена у вези са социјалним вештинама и адекватним и

оштроумним поступањем у међуљудским односима, показују да постоје значајне полне разлике у схватању социјалне интелигенције и да девојчице показују висок ниво социјалне интелигенције (Carvalho, 2011, према: Pinto et al., 2014). Пинто и сарадници (Pinto et al., 2015) у свом истраживању констатују да су социјална интелигенција и социјална компетенција повезане, и да се могу укључити у различите елементе образовног контекста. Такви резултати указују на то да је социјална интелигенција повезана са начином размишљања, комуникацијом и позитивним међуљудским односима. Вучић је испитивала трансфер систематског вежбања у анализирању максима, пословица и басни, које се тичу мотива људског понашања на развој способности социјалног сналажења (Vučić, 1970, 1981). У њеним истраживањима потврђен је статистички значајан трансфер вежбања у анализирању максима на решавање теста социјалне интелигенције. Истраживањем које је спровела Петроска-Бешка (Petroska-Beška, 1990) није потврђено да је социјална интелигенција посебна способност, независна од апстрактне.

Аутори који су се бавили истраживањем утицаја васпитнообразовног рада у раном детињству на дечји развој, утврдили су да је већина раних програма образовања имала знатне позитивне краткорочне ефекте на когнитивни развој деце (Burger, 2010). Вршена су и одређена истраживања о дечјем разумевању поуке у басни, као и схватању мотива понашања ликова у циљу развијања социјалне интелигенције (Dorfman & Brewer, 1994; Hye-Jeong, 1999; Jose et al., 2005; Lewis, 1993; Narvaez et al., 1999; Reinstein, 1983; Shannon et al., 1988). Жозе и сарадници сматрају да квалитет интерпретације басне значајно корелира с прецизношћу издвајања њене поуке (Jose et al., 2005). Нарваез и сарадници су испитивали да ли постоје разлике у разумевању алегоријских текстова, као и објашњења мотива социјалног понашања у њима код ученика различитог узраста (ученика трећег разреда, ученика петог разреда и студената). Истраживањем су утврдили да издвајање поуке, као и њено разумевање расте упоредо са узрастом (Narvaez et al., 1999). Шенон и сарадници у свом истраживању нису открили статистички значајне разлике у начину презентовања басни код ученика другог, четвртог и шестог разреда основне школе (Shannon et al., 1988). Хју Јонг је сумирао емпиријске студије о дечјем разумевању басне и њених поука којима су се бавили Рајнштајн, Дорфман и Бривер (Hye-Jeong, 1999). Рајнштајн (Reinstein, 1983) је испитивао културни утицај у прихватању басни, док је у студији Дорфмана и Бривера утврђено да су поједина деца способна да разумеју мотиве понашања главних јунака на основу општеприхваћених ставова којима се регулишу међуљудски односи (Dorfman & Brewer, 1994).

Претраживањем литературе није пронађен велики број емпиријских истраживања социјалне интелигенције код нас и у свету вршених на језичком предлошку басне, а имајући у виду њену специфичну тематску структуру, сматра се да басна може представљати добар материјал за развијање способности схватања социјалне интелигенције.

НАСТАВНО ТУМАЧЕЊЕ БАСНЕ ПРИМЕНОМ САВРЕМЕНИХ МЕТОДИЧКИХ ПОСТУПАКА

Басна се сматра једном од најраспрострањенијих наративних форми и јавља се у готово свим културама и историјским раздобљима. Приче које се налазе у баснама представљају универзалне приче које носе лекције о моралним вредностима и имају „значајну улогу у формирању вредносног система правила прихватљивог понашања” (Цветановић, 2012: 252). Поштујући опште циљеве и задатке наставе српског језика и књижевности следи и обавеза наставника да познаје суштину и смисао басне као кратке епске форме, њену естетску и поучну вредност коју има и као такву да је на најбољи могући начин интерпретира деци како би је деца доживела, разумела и усвојила. Специфичност басне као књижевне врсте, огледа се у њеној вишеслојности (Милинковић, 2012), тј. пренесеном начину изражавања (Стакић, 2012), она захтева да читалац продре у њен најдубљи слој и досегне неку општеважећу истину. Актуелност и поучност басне постиже се усвајањем истине, која ненаметљиво заокупља мисли читаоца или слушаоца и својом кратком формом служи да поучи и опомене. Суштина тумачења басне са ученицима млађег школског узраста може се представити у неколико главних корака: а) усвајање басне (рецепција); б) праћење особина ликова; в) уочавање закључка басне у облику поуке; г) усмеравање ученичке пажње на приписивање људских својстава другим живим бићима и стварима.

Бројни су аутори који истичу да је наставно тумачење басне потребно заснивати на савременим методичким поступцима приликом тумачења и разумевања басне. Један од таквих је и проблемски приступ који децу уводи у разумевање дубљих алегоријских слојева басне, у циљу увиђања мотива понашања и поступака ликова, као и бољег разумевања социјалних односа у свакодневном животу (Vidović i Fajs, 2015; Jose et al., 2005; Lagumdžija, 1991; Маљковић, 2007; Мркаљ, 2011; Rosandić, 1988; Shannon et al., 1988; Цветановић, 2013; Чутовић, 2016, 2017), јер деца немају способност да, бар у почетку изучавања и тумачења басне, схвате моралне слојеве који су уткани у пренесено значење басне.

Управо из разлога што ученици могу из карактеристичних поступака ликована басне и њене поуке схватити и усвојити одређене функционалне појмове, који се не обрађују посебно, већ се током тумачења указује на њихова примењена значења, определили смо се и да вежбања за експерименталну групу садрже проблемска питања чија је сврха да се током тумачења басни направи трансфер на свакодневни живот детета. Нека од питања која су постављена ученицима током тумачења басни су: Зашто је важно помагати другима који су у невољи? Како вас је опоменула басна *Чавке на бројчанику*? Мислите ли да људи помажу једни другима само када могу да добију нешто заузврат? Сматрате ли да је главни лик у басни *Дечак и змија* исправно поступио када је помогао немоћној животињи (змији)? Ко је по вашем мишљењу у праву – цврчак или мрав? Колико је слога битан фактор у животу сваког човека? У којој басни

си научио да се радом често постиже више него природним способностима? Како је лисица поучена „магарећом будалаштином“ поделила улов?

Уз адекватно учешће рецепијента током анализе проблемских ситуација у басни, које, према речима Стојановић, „доприносе оштроумности и сналажљивости у проблемским ситуацијама“ (Стојановић, 2016: 103), као и анализирањем поступака ликова, ученици се могу подстаћи да стечена знања примењују и приликом тумачења других басни, али и да сами траже аналогне примере из сопственог искуства, јер „тражење сличних примера из искуства је у складу са теоријом идентичних компонената, али такође и са теоријом генерализације“ (Vučić, 1970: 88).

Имајући у виду претходно изнете ставове да басна као књижевна врста са својим специфичностима поседује предности приликом разумевања социјалних односа, одлучили смо се да истражимо њену улогу у подстицању развоја социјалне интелигенције код ученика четвртог разреда основне школе. Обрадом предложених басни дефинисани су следећи циљеви: (1) утврдити да ли су ученици усвојили поуку и да ли су оспособљени да примене конкретну поуку у свакодневном животу и понашању; (2) утврдити колико су оспособљени да издвоје позитивне ликове и укажу на мане негативних; (3) утврдити колико понашање ликова из басне утиче на формирање њихове личности.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је да се утврди да ли је могуће утицати на развој социјалне интелигенције ученика млађег школског узраста (ученици четвртог разреда), применом стваралачког методичког приступа који је заснован на проблемском анализирању басни.

Полазећи од циља истраживања, постављени су следећи истраживачки *задачи*: (1) утврдити да ли је могуће применом стваралачког методичког поступка тумачења басни унапредити развој социјалне интелигенције код ученика код којих је примењен експериментални програм и да ли су те промене способности статистички значајне у поређењу са контролном групом; (2) утврдити да ли школски успех утиче на развој социјалне интелигенције ученика.

Социјална интелигенција ученика, као зависна варијабла, операционализована је као ученичко схватање социјалних односа, а обухвата разумевање међуљудских односа, као и ставове ученика о одређеним мотивима људског понашања. *Независна варијабла* је начин реализације наставе коришћењем проблемског стваралачког поступка у континуираним вежбама. Школски успех ученика чини контролну варијаблу. У раду смо пошли од хипотезе да постоји утицај стваралачког методичког поступка у тумачењу басни на развој социјалне интелигенције код ученика млађег школског узраста.

За испитивање социјалне интелигенције ученика коришћена је модификована и прилагођена верзија постојећих тестова за испитивање социјалне интелигенције, који су се односили на мотиве људског понашања (Vučić, 1970). У питању је тест двочланог избора и обухвата 40 тврдњи о односима и мотивима понашања код људи (нпр. способности препознавања и разумевања осећања других људи, схватање социјалних вештина и развијеност друштвене свести о другима). Од ученика се тражило да процене исправност тврдњи. Истраживање је реализовано у току школске 2013/2014. године кроз неколико етапа. Примена експерименталног програма састојала се у континуираном вежбању на коме је био заступљен проблемски приступ при анализи басни. У контролним одељењима басне су обрађене на уобичајен начин, без примене стваралачког проблемског поступка.

Цео експериментални програм трајао је током једног полугодишта, са једним сусретом недељно, на коме је вршено анализирање басни. Експериментални рад је реализован у оквиру редовних ваннаставних активности на часовима одељењске заједнице. Након реализације експерименталног програма, обе групе су радиле исти тест способности схватања социјалних односа и мотива људског понашања, као на почетку експеримента, под истим условима. Циљ је био да се утврде ефекти примењеног поступка рада на социјалну интелигенцију.

Узорак истраживања. Узорком су обухваћени ученици четвртог разреда ($N = 82$), основних школа из града Чачка. Експерименталну групу ($N = 45$) чинили су ученици два одељења четвртог разреда из две основне школе у Чачку, а контролну групу ($N = 37$) ученици два одељења четвртог разреда из једне основне школе, такође у Чачку. Школска одељења су остала у саставу у каквом су била, а примењена је анализа коваријансе која врши статистичко уједначавање група. У погледу школског успеха 69,51% испитаника има одличан успех, 23,17% врло добар и 7,32% ученика добар успех. Поред узорка ученика, узорак наставних садржаја обухвата осам басни (ауторских и народних). У Табели 1 дата је структура узорка наставних садржаја.

Табела 1. Узорак наставних садржаја – басне

Ред. бр.	Аутор басне	Назив басне
1.	Езоп	<i>Корњача и орао</i>
2.	Доситеј Обрадовић	<i>Лав, магарац и лисица</i>
3.	Готхолд Ефраим Лесинг	<i>Дечак и змија</i>
4.	Иван Крилов	<i>Лабуд, рак и штука</i>
5.	Езоп	<i>Корњача и зец</i>
6.	Народна басна	<i>Лисица и гавран</i>
7.	Езоп	<i>Цврчак и мрави</i>
8.	Цемс Тербер	<i>Чавке на бројчанику</i>

За обраду података коришћен је статистички програмски пакет и поступци (ANOVA) и (ANCOVA).

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

На иницијалном тестирању на *Тесту препознавања људског понашања* и експериментална и контролна група су постигле приближно исте резултате. Подаци показују (в. Табела 2) да је просечна вредност резултата експерименталне групе $M = 18,58$ ($SD = 4,408$), док је просечна вредност резултата контролне групе $M = 19,6$ ($SD = 3,540$). Израчуната варијанса ($F = 1,218$; $p = 0,273$) указује на то да су групе на иницијалном тестирању приближно уједначене и да не постоји статистички значајна разлика у схватању социјалних односа.

Табела 2. *Дескриптивни показатељи успешности експерименталне и контролне групе на иницијалном и финалном тестирању*

Тест	Група	N	Mean	SD	Std. Error	Min	Max
Иницијални тест	Експериментална	45	18,58	4,408	0,657	5	27
	Контролна	37	19,57	3,540	0,582	13	27
	Укупно	82	19,02	4,046	0,447	5	27
Финални тест	Експериментална	45	22,87	3,690	0,550	15	31
	Контролна	37	19,46	3,610	0,594	9	27
	Укупно	82	21,33	4,012	0,443	9	31

У Табели 2 приметно је да је на финалном тестирању експериментална група показала боље просечне резултате $M = 22,87$ ($SD = 3,690$), а просечни резултати контролне групе на финалном тестирању су чак нешто слабији него на иницијалном $M = 19,46$ ($SD = 3,610$). Значи, можемо закључити да су ученици експерименталне групе под утицајем експерименталног програма напредовали у односу на ученике контролне групе. Израчуната варијанса на финалном тесту и резултати приказани у Табели 3 ($F = 17,651$; $p < 0,000$) показују да постоје статистички значајне разлике у способности схватања социјалних односа између експерименталне и контролне групе на завршном тестирању, што потврђује нашу претпоставку о утицају примењеног методичког поступка тумачења басни.

Табела 3. *Анализа варијансе*

Тест	Извор варијације	Сума квадрата	df	Средња вредност квадрата	F	P
Иницијални тест	Између група	19,89	1	19,892	1,218	0,273
	Унутар група	1306,059	80	16,326		
	Укупно	1325,951	81			
Финални тест	Између група	25,721	1	25,721	17,651*	0,000
	Унутар група	1068,39	80	13,355		
	Укупно	1304,110	81			

Како бисмо потврдили да је резултат последица деловања експерименталног програма, а не разлика између експерименталне и контролне групе, израчунали смо коваријансу између група (ANCOVA). Резултати приказани у Табели 4 ($F(23,67) = 278,361$; $p = 0,000$) показују и потврђују значајност у развоју социјалне интелигенције између група која је настала под утицајем тумачења басне применом стваралачког методичког поступка. Потврду јачине утицаја експерименталног програма даје нам и добијени парцијални ета-квадрат (0,231) који указује на велики утицај стваралачког методичког поступка (Cohen, 1988, према: Palant, 2011).

Табела 4. Анализа коваријансе

Зависна варијабла: финални тест

Извор варијације	Тип III Сума квадрата	df	Средња вредност квадрата	F	p	Парцијални ета квадрат
Кориговани модел	375,204 ^a	2	187,602	15,955	0,000	0,288
Константни члан	766,446	1	766,446	65,183	0,000	0,452
Иницијални тест	139,483	1	139,483	11,863	0,001	0,131
Група	278,361	1	278,361	23,674	0,000	0,231
Грешка	928,906	79	11,758			
Укупно	38609,000	82				
Корекција сума	1304,110	81				

a. R Squared = 0,288 (Adjusted R Squared = 0,270)

Резултати који су добијени и њихова анализа упућују на закључак да је применом проблемског поступка у тумачењу басни дошло до развијања способности схватања социјалних односа и мотива људског понашања, односно социјалне интелигенције ученика. Сличне резултате утврдила је Вучић (Vučić, 1970, 1981), показавши да вежбање у анализирању басни и максима највише побољшава способност субјеката да процењују понашање људи и мотиве тог понашања.

У нашем истраживању смо желели да утврдимо да ли постоје разлике у социјалној интелигенцији у зависности од школског успеха ученика.

Табела 5. *Дескриптивни показатељи успешности испитаника различитог школског успеха и групе*

Школски успех	Група	N	Mean	SD
Одличан успех	Експериментална	34	22,88	3,608
	Контролна	23	19,83	3,186
	Укупно	57	21,65	4,734
Врло добар успех	Експериментална	9	23,33	4,359
	Контролна	10	18,90	4,954
	Укупно	19	21,00	5,088
Добар успех	Експериментална	2	20,50	2,121
	Контролна	4	18,75	2,363
	Укупно	6	19,33	2,251
Укупно	Експериментална	45	22,87	3,690
	Контролна	37	19,46	3,610
	Укупно	82	21,33	4,012

Резултати у Табели 5 представљају просечне резултате експерименталне и контролне групе категорисаних према школском успеху. Просечна вредност резултата које су постигли ученици и контролне и експерименталне групе са одличним успехом је $M = 21,65$ ($SD = 4,734$), просечна вредност резултата обе групе ученика са врло добрим успехом је $M = 21,00$ ($SD = 5,088$), а просечна вредност резултата обе групе ученика са добрим успехом је $M = 19,33$ ($SD = 2,251$).

Израчуната варијанса ($F = 0,720$; $p = 0,573$) указује на то да су резултати одличних, врло добрих, као и добрих ученика на иницијалном тестирању приближно уједначени и да не постоји статистички значајна разлика у социјалној интелигенцији код ученика различитог школског успеха у млађим разредима основне школе (Табела 6).

Табела 6. *Анализа варијансе*

Тест варијације	Извор	Сума квадрата	df	Средња вредност квадрата	F	p
Иницијални тест	Између група	32,191	1	32,191	0,720	0,573
	Унутар група	1293,760	80	16,172		
	Укупно	1325,951	81			
Финални тест	Између група	8,748	1	8,748	0,181	0,835
	Унутар група	12,362	80	16,192		
	Укупно	1304,110	81			

Увидом у Табелу 5 примећујемо да је на финалном тестирању експериментална група показала боље просечне резултате $M = 22,87$ ($SD = 3,690$), а просечни резултати контролне групе на финалном тестирању су чак нешто слабији него на иницијалном $M = 19,46$ ($SD = 3,610$). Варијанса на финалном тесту ($F = 0,181$; $p = 0,835$) показује да не постоје статистички значајне разлике у социјалној интелигенцији између ученика различитог школског успеха. По реализацији експерименталног програма можемо закључити да је експериментални програм деловао подједнако на све ученике и да социјална интелигенција није детерминисана школским успехом, а то показују и завршни резултати ученика ($E_o = 22,88$; $E_{vd} = 23,33$; $E_d = 20,60$).

Табела 7. Анализа коваријансе

Зависна варијабла: финални тест

Извор варијације	Тип III Сума квадрата	df	Средња вредност квадрата	F	p	Парцијални ета квадрат
Кориговани модел	383,686 ^a	4	95,921	8,025	0,000	0,294
Константни члан	748,063	1	748,063	62,581	0,000	0,448
Иницијални тест	125,373	1	125,718	10,517	0,002	0,120
Група	243,373	1	243,373	20,360	0,000	0,209
Успех	0,547	1	0,547	0,046	0,831	0,001
Група* успех	8,352	1	8,352	0,699	0,406	0,009
Грешка	920,424	77	11,954			
Укупно	38609,000	82				
Корекција сума	1304,110	81				

a. R Squared = 0,294 (Adjusted R Squared = 0,258)

Двофакторском анализом у комбинацији групе и школског успеха израчунали смо коваријансу (ANCOVA). Израчуната коваријанса и резултати представљени у Табели 7 ($F(0,699) = 8,352$; $p = 0,406$) показују и потврђују да не постоји статистичка значајност у развоју социјалне интелигенције, као и способности схватања социјалних односа и мотива понашања између ученика са различитим школским успехом, што је у корелацији са истраживањем (Pinto et al., 2015), које показује да су ученици сва три разреда имали приближне резултате у идентификацији и решавању социјалних проблема, без обзира на школски успех.

Радећи са експерименталном групом нисмо приметили значајну разлику између дечака и девојчица у развоју социјалне интелигенције иако су нека истраживања показала да постоје значајне полне разлике у схватању, социјалне интелигенције (Carvalho, 2011, према: Pinto et al., 2013, 2014). Међутим, девојчице су се више истицале у давању одговора у односу на дечаке. Такође, ни-

смо приметили повезаност школског успеха са социјалном интелигенцијом. Веома битна ствар која се може из приказаног истраживања закључити је та да су ученици који су били сигурнији у својим одговорима били у стању да брже операционализују предвиђене задатке према следећим компонентама: а) процес решавања проблема; б) знање; в) став.

Резултати истраживања указују на закључак да је експериментални програм произвео ефекте који су повољно деловали на развој социјалне интелигенције ученика експерименталне групе и потврдили могућност утицаја на развој социјалне интелигенције ученика. Овим су потврђени позитивни ефекти експерименталног вежбања на развој социјалне интелигенције. Применом експерименталног програма, који је заснован на проблемском стваралачком поступку у тумачењу басни, развија се статистички значајно, социјална интелигенција ученика у односу на контролну групу код које није примењен експериментални програм. Овом приликом је занемарена варијабла утицај школског успеха на развој социјалне интелигенције. Ови налази су у складу са истраживањима Вучић (Vučić, 1970, 1981), која је експериментално утврдила да је могуће, помоћу систематског вежбања ученика у анализирању басни, народних пословица и максима познатих мислилаца, утицати на развој социјалне интелигенције ученика. Поред значајних сазнања, морамо истаћи и да се слабост нашег истраживања односи на његову ограниченост малим узорком ученика четвртог разреда, те сматрамо да је будућим истраживањима потребно: (1) обухватити већи узорак из популације ученика четвртог разреда основне школе; (2) проширити истраживање на ученике старијих разреда.

ЗАКЉУЧАК

Образовне установе имају ту обавезу да ученицима пруже прилику за развој социјалне интелигенције, која је, поред општих интелектуалних способности, веома значајна за хармоничне односе с другима.

У раду је посебно разматран допринос басни на развој социјалне интелигенције ученика млађег школског узраста, применом експерименталног програма који је заснован на континуираном вежбању уз примену стваралачког методичког поступка у анализирању басни. Њена јединственост је представљена у неколико битних одлика: (1) басна утиче на формирање естетских, етичких и моралних вредности ученика; (2) помаже ученицима да лакше уоче и схвате алегоријски слој басне и тако досегну неку општеважећу истину; (3) допринеси развијању схватања социјалних односа и мотива људског понашања. Улога наставника је да помогне ученицима да понашање одређених животиња у басни разумеју као понашање људи, да усмери њихову пажњу на пренесено, алегоријско значење, јер из поступака ликова и поуке коју басна шаље ученици могу да схвате и усвоје одређене функционалне појмове, који се не обрађују посебно, већ се током тумачења указује на њихова примењена значења.

Добијени резултати и закључци овог истраживања указују на то да басне, као вредна књижевна дела, уз адекватно одабран и примењен методички поступак, могу представљати добар материјал за подстицање социјалне интелигенције ученика. Резултати истраживања сугеришу на већу примену стваралачког методичког приступа при тумачењу басни у оквиру наставе српског језика у млађим разредима основне школе. Овакви налази би требало да подстакну све оне који су непосредно укључени у наставни процес, а посебно наставнике који изводе наставу у млађим разредима основне школе да басни, као специфичном књижевном жанру, посвете више пажње, јер она има значајну улогу у формирању вредносног система, правила понашања, социјалних способности и изграђивању личности ученика. Пожељно је да наставници: (1) пажљиво бирају књижевне садржаје или предлошке који нуде могућности различитих активности и веће интеракције ученика у различитим друштвеним ситуацијама како би што боље сагледали које су то пожељне људске особине, а које треба избегавати; (2) одаберу најоптималнији начин интерпретације дела, како би организацијом дискусије, разговором о ликовима и проблематици у делу што више подстакли и развијали социјалну интелигенцију ученика, која отвара пут ка друштвеним активностима, доприносећи на тај начин позитивним вредностима ученика.

Релевантност и могућност проучавања развоја социјалне интелигенције у млађим разредима основношколског узраста одређена је недовољним познавањем овог проблема у литератури, а сматрамо и да је басна недовољно истражена са аспекта испитиване теме, што имплицира потребу и будућих истраживања.

Литература

- Allodi, M. W. (2010). The meaning of social climate of learning environments: Some reasons why we do not care enough about it. *Learning Environments Research*, 13(2), 89–104.
- Bodnar, A. & Bodnar, E. (2018). Relationship Between Social Intelligence Level and Accentuations of Adolescents' Character. *KnE Life Sciences*, 4(8), 163–171.
- Brislin, R., Worthley, R. & Macnab, B. (2006). Cultural intelligence: Understanding behaviors that serve people's goals. *Group & Organization Management*, 31(1), 40–55.
- Buljubašić-Kuzmanović, V. (2012). Škola kao zajednica odrastanja. *Pedagoška istraživanja*, 9(1–2), 43–55.
- Burger, K. (2010). How does early childhood care and education affect cognitive development? An international review of the effects of early interventions for children from different social backgrounds. *Early childhood research quarterly*, 25(2), 140–165.
- Vidaković, M. i Davidović-Rakić, J. (2014). Socijalna inteligencija kao paradigma kompetentnog obrazovanja. У Т. Грујић (ур.): *Компетенције васпитача за друштво знања* (144–155). Кикинда: Висока школа струковних студија за образовање васпитача.
- Vidović, E. & Fajš, E. R. (2015). Teaching Fables in the Junior Grades of Primary School. *Revija za elementarno izobraževanje*, 8(1–2), 133–145.
- Vučić, L. (1970). *Razvijanje shvatanja socijalnih odnosa kod učenika*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SRS.
- Vučić, L. (1981). *Razvijanje shvatanja socijalnih odnosa kod učenika*, drugo izdanje. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Vučić, L. (1989). *Pedagoška psihologija*. Beograd: Savez društava psihologa Srbije.
- Gol-Guven, M. (2017). The Effectiveness of the “Lions Quest Program: Skills for Growing” on School Climate, Students' Behaviors, Perceptions of School, and Conflict Resolution Skills. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(4), 575–594.
- Goleman, D. (2007). *Socijalna inteligencija*. Beograd: Geopoetika.
- Doğan, T. & Eryılmaz, A. (2014). The Role of Social Intelligence in Happiness. *Croatian Journal of Education*, 16(3), 863–878.
- Dorfman, M. H. & Brewer, W. F. (1994). Understanding the points of fables. *Discourse Processes*, 17, 105–129.
- Dučić, B. i Kaljača, S. (2015). Odnos nivoa usvojenosti socijalnih veština i školskog uspeha kod učenika sa lakom i umerenom intelektualnom ometenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 14(3), 285–302.

- Eysenck, H. J. & Barrett, P. (1985). Psychophysiology and the measurement of intelligence. In C. R. Reynolds & P. C. Willson (eds.): *Methodological and statistical advances in the study of individual differences* (1–49). New York: Plenum Press.
- Златић, Л. и Бјекић, Д. (2007). Историјски осврт на теоријске и практичне оквире развоја комуникационе компетентности наставника. У К. Шпијуновић (ур.): *Образовање и усавршавање наставника – историјски аспект* (117–134). Ужице: Учитељски факултет.
- Златковић, Б. (2010). Настава књижевности за децу у функцији развоја социјалне интелигенције. У С. Денић (ур.): *Савремени тренутак књижевности за децу у настави и науци* (399–409). Врање: Учитељски факултет.
- Jennings, P. A. & Greenberg, M. T. (2009). The Prosocial Classroom: Teacher Social and Emotional Competence in Relation to Student and Classroom Outcomes. *Review of Educational Research*, 79, 491–525. Retrieved October 23, 2018 from the World Wide Web http://bottemabeutel.com/wp-content/uploads/2014/01/Jennings-Greenberg_Teacher-social-and-emotional-competence.pdf.
- Jones, S. M. & Bouffard, S. M. (2012). Social and Emotional Learning in Schools: From Programs to Strategies. *Social Policy Report*, 26(4), 1–22.
- Jose, E. P., D'Anna, A. C. & Krieg, B. D. (2005). Development of the comprehension and appreciation of fables. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 131(1), 5–37.
- Lagumdžija, N. (1991). *Basna u osnovnoškolskoj nastavi književnosti*. Zagreb: Školske novine.
- Lee, J. E., Wong, C. M. T., Day, J. D., Maxwell, S. E. & Thorpe, P. (2000). Social and academic intelligences: A multitrait–multimethod study of their crystallized and fluid characteristics. *Personality and Individual Differences*, 29(3), 539–553.
- Маљковић, М. (2007). *Басна лектура мудрости*. Нови Сад: Змај.
- Мркаљ, З. (2011). Доситејеве басне у настави. У Д. Иванић (ур.): *Доситеј и (српска) школа* (87–99). Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић.
- Милинковић, М. (2012). *Књижевност за децу и младе*. Ужице: Учитељски факултет.
- Narvaez, D., Gleason, T., Mitchell, C. & Bentley, J. (1999). Moral theme comprehension in children. *Journal of Educational Psychology*, 91(3), 477–487.
- Николић, М. (1992). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике.
- Petroska-Beška, V. (1990). Istraživanje prirode socijalne inteligencije. *Psihologija*, 23(1–2), 80–103.
- Pinto, J. C., Taveira, M. C., Candeias, A., Carvalho, V. & Marques, C. (2013). Social intelligence in 8th grade students: Differences according to sex and age. *Proceedings of the International Conference on Education and New Learning Technologies*, 4, 4752–4759. Retrieved October 12, 2018 from the World Wide Web <http://www.scielo.br/pdf/paideia/v25n61/1982-4327-paideia-25-61-0153.pdf>.

- Pinto, J. C., Faria, L. & Taveira, M. do C. (2014). Social intelligence in Portuguese students: Differences according to the school grade. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116(1), 56–62.
- Pinto, J. C., Faria, L., Gaspar, N. & Taveira, M. do C. (2015). Intra and Inter-Individual Differences in Social Intelligence of Portuguese Students. *Paidéia (Ribeirão Preto)*, 25(61), 153–161.
- Posavec. M. (2010). Višestruke inteligencije u nastavi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 56(24), 55–64.
- Пурић, Д. (2013). Фактори наставе и развијање читалачких интересовања ученика млађег школског узраста. *Зборник радова Учитељског факултета у Ужицу*, 15, 201–212.
- Reinstein, P. G. (1983). Aesop and Grimm: Contrast in ethical codes and contemporary values. *Children's Literature in Education*, 14(1), 44–53.
- Rosandić, D. (1988). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Shannon, P., Kameenui, E. J. & Baumann, J. F. (1988). An Investigation of Children's Ability to Comprehend Character Motives. *American Educational Research Journal*, 25(3), 441–462.
- Стакић, М. (2012). Васпитнообразовна функција басне на предшколском узрасту. У Д. Сунчица (ур.): *Књижевност за децу и њена улога у васпитању и образовању деце предшколског узраста* (124–133). Врање: Учитељски факултет.
- Стаматовић, Ј. и Милошевић, А. (2017). Место и реализација васпитних програма у савременој школи. *Зборник радова Педагошког факултета у Ужицу*, 19, 9–20.
- Stojanović, B. (2014). Komunikacione kompetencije učenika i socijalno okruženje. U J. Starc (ur.): *Izzivi globalizacije in družbeno-ekonomsko okolje EU* (428–436). Novo Mesto. Retrieved November 29, 2018 from the World Wide Web fpuv.vsnm.si/uploads/FPUV_pripone/.../zborniki/zbornik_prispevkov_2014.pdf.
- Стојановић, Б. (2016). Језик басне и култура младих, *CLIMB. Culture, Language, Literary, Translation, Library and Information Studies, Teaching Methodology and Book History*, 4(2), 99–112. Retrieved November 30, 2018 from the World Wide Web <https://doi.org/10.18485/filkult.2016.2.ch7>.
- Thorndike, E. L. (1920). Intelligence and its uses. *Harper's Magazine*, 140, 227–235.
- Trebješanin, Ž. (2004). *Rečnik psihologije*. Beograd: Stubovi kulture.
- Ford M. E. & Tisak, M. S. (1983). A further search for social intelligence. *Journal of Educational Psychology*, 75(2), 196–206.
- Frankovský, M. & Birknerová, Z. (2011). Sociálna inteligencia v kontexte vybraných socio-demografických charakteristik. In D. Fedakova & M. Kentoš (eds.): *Sociálne procesy a osobnos 2010* (108–118). Košice: Spoločenskovedný ustav SAV.
- Havelka, N. (1978). Prilog psihologiji udžbenika – izbor i obrada književnih dela u osnovnoj školi kao činoci socijalizacije ličnosti učenika. *Psihologija*, 11(1–2), 119–135.

- Нге-Јеонг, В. (1999). *Children's moral development examined through Kohlberg's hypothetical dilemmas and fables*. (Doctoral dissertation). London: Institute of Education /University of London.
- Цветановић, З. (2012). Улога књижевних текстова у формирању вредносних система даровитих. У G. Gojkov i A. Stojanović (ur.): *Darovitost i moralnost Zbornik 17* (250–263). Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov”. Retrieved December 9, 2018 from the World Wide Web <http://www.uskolavrsac.edu.rs/Novi%20sajt%202010/Dokumenta/Izdanja/17%20Okrugli%20sto/19%20CvetanovicZ.pdf>.
- Цветановић, З. (2013). *Методичко тумачење басне*. Београд: Учитељски факултет.
- Чутовић, М. (2016). Проблемско-стваралачки приступ басни у методичком систему наставе књижевности у млађим разредима основне школе. *Зборник Учитељског факултета Ужице*, 18, 129–138.
- Чутовић, М. (2017). Басна у функцији развоја ученичких схватања социјалних односа и мотива људског понашања. *Настава и васпитање*, 66(2), 351–365.
- Weis, S. and H. M. Süß (2007). Reviving the search for social intelligence—A multitrait-multimethod study of its structure and construct validity. *Personality and Individual Differences*, 42(1), 3–14.
- Wong, C. M. T., Day, J. D., Maxwell, S. E. & Meara, N. M. (1995). A multitrait-multimethod study of academic and social intelligence in college students. *Journal of Educational Psychology*, 87(1), 117–133.

Мирьяна М. Чутович

Университет в Крагуеваце, Педагогический факультет в Ужице

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПОСРЕДСТВОМ ИНТЕРПРЕТАЦИИ БАСНИ В ОБУЧЕНИИ

Аннотация

В контексте преподавания в классах в педагогической теории и практике были разработаны многочисленные методологические подходы в целях улучшения социального интеллекта учеников, но особое место принадлежит творческому подходу в интерпретации литературных произведений. Учитывая дидактические ценности басни как литературного жанра, были проанализированы и исследованы возможности повышения социального интеллекта учеников посредством творческой методической процедуры в интерпретации басни.

Цель этого исследования состоит в том, чтобы определить, способствует ли творческий процесс интерпретации басен в рамках преподавания сербского языка в младших классах начальной школы повышению развития социального интеллекта учеников в зависимости от их общего успеха в школе. Исследование проводилось методом педагогического эксперимента с параллельными группами по выборке ($N = 82$), которая была выбрана из числа учащихся четвертого класса начальных школ Республики Сербии. В экспериментальной группе проводились непрерывные упражнения по анализу басен. Результаты исследования показывают, что творческий подход к интерпретации басен значительно повышает социальный интеллект учеников младшего школьного возраста, но социальный интеллект учеников не определяется общим успехом учащихся.

Ключевые слова: *развитие социального интеллекта, басни, ученики младшего школьного возраста, школьные успехи.*